

Bland dig - ellers gør tumberne det!

Om historikeren som et alternativ til „eksperterne“, økonomerne og DJØFiseringen af samfund og offentlig debat i dagens Danmark

Af Ole Lange

Titlen lyder som en højrøvet, uakademisk provokation i dette fine gamle Historisk Samfund.

Det *er* en provokation - og jeg mener den. For jeg har taget nogle af ordene i indbydelsen bogstaveligt, nemlig disse: Indbydelsen til „en *udfordrende* og *selvransagende* drøftelse af, hvilken rolle historien spiller i vore dages samfund“. Derfor har jeg taget indbyderne på ordet - og det er som bekendt det værste sted, man kan tage folk på.

Dog har jeg erstattet ordet *historien* med ordet *historikerne* - for det er *os*, - det kollektive 'os' historikere, der gennem vores forskning og formidling leverer det historiske stof, der bruges i dagligdagen og i den offentlige debat. Og vi har leveret meget gennem de seneste 25-30 år. Men bruger vi det selv, stoffet - og bruger vi det nok? Her ser jeg et paradoks.

På den *ene* side har vi næppe nogen sinde tidligere i dette land oplevet en større historisk interesse, *hvis* vi kan dømme efter forskningens omfang - produktionen. Publikationer af næsten enhver art, videnskabelige og populære, bevidnet af salgstal fra forlagene, for

ikke at nævne hvad der sendes i elektroniske medier, de hjemlige og de udenlandske. Og hertil kommer den blomstrende lokalhistoriske interesse. Kort sagt, der er meget at vælge imellem inden for alle genrer - skidt og kanel imellem hinanden. På den *anden* side synes fortidens erfaringer for sjældent at blive udnyttet af nutidens beslutningstagere inden for administration, politik og erhvervsliv - eller i den offentlige debat trods vores flid og omfattende produktion.

Det er paradokset. Og hvad så? Dem er der såmænd mange af. Hvad betyder det?

Bl.a. betyder det, at de samme fejltagelser undertiden gentages - gentages unødvendigt og dyrt. At vi på samfundsplan ikke udnytter fortidens erfaringer - som hvert enkelt menneske forsøger at gøre i sit private, individuelle liv.

Så meget til indledning. Så til forklaringen - eller forsøg på en forklaring, som har flere elementer: Og her en slags disposition for det, jeg har på hjerte i det følgende: 1. Først til det selvransagende. 2. Så til det provokerende. 3. Dernæst til eksempler fra det virkelige liv i fortid og nutid. 4. Til slut en slags konklusion.

1. Selvransagelsen
Historiefaget har - som det er formuleret i oplægget - „mistet meget af den position, det havde for blot 30 år siden“. Korrekt, tror jeg. Men som historikere er vi selv ikke uden skyld i det tab af position. Selv om der er flere årsager.

I en hurtigt skiftende verden

med koncentration om effektivitet og såkaldt rationalitet er fokus naturligt nok rettet mod nutiden og den nære fremtid. Det betyder, at fortiden og de lange udviklingslinier bagud negligeres. At den opsamlede viden og erfaring ikke udnyttes, hvor den kunne være nyttig, selv om den er indhentet under andre vilkår.

Jeg plæderer *notabene* ikke for, at man altid skal se tilbage for at finde opskriften på handling i nutiden eller i fremtiden. Den holder ikke. Historien dur ikke som opskrift eller kokebog til konkret problemløsning. For situationer i fortid og nutid er aldrig identiske - i bedste fald analoge. Oftest forskellige. Men en perspektivering - inddragelse af en historisk dimension - *kan* være nyttig. Eksempler vender jeg tilbage til.

Når det ikke sker hyppigere - i modsætning til tidligere - så kan det skyldes manglende historisk bevidsthed og viden - trods den øgede interesse med større produktion, oplag og mediebeskæftigelse med emner i fortiden.

Men skaber det bevidsthed? Skaber historisk viden nødvendigvis historisk bevidsthed? Fører øget historisk viden automatisk til, at vi inddrager en historisk dimension i dagligdag eller i beslutninger? Måske er historisk viden blot kuriøs underholdning og slap-af-aktivitet i fritiden uden konsekvenser? Jeg ved det ikke.

Og så nærmere til den lidt pinlige selvransagelse. Trods pinligheden er det jo herligt at beskæftige sig med sig selv - at skue egen navle: Jeg tror, at vi som historikere er for tilbøjelige til at isolere os i faglige elfenbenstårne. Ikke,

at vi undlader at formidle vore resultater godt - som helhed er vi faktisk blevet en del bedre den seneste snes år eller mere. Men vi undlader som historikere at gå ind i debatterne i det offentlige rum, hvis disse debatter falder *uden for* vort snævre fagspeciale. Med undtagelser. Vi lader os fange i fagets fragmentering. Vi er for fornemt tilbageholdne, undtagen når det gælder vores speciale. Kald det beskedenhed, indsigt i egen begrænsning eller personlig angst for at få øretæver.

Jeg vil hellere sige det provokerende: Somme tider er vi sgu nogle intellektuelle tøsedrenge/piger. Vi er for pinligt pæne, for bange for at gå ind i et godt intellektuelt slagsmål. Igen med undtagelser - ofte personligt temperamentsbestemt.

Og forresten - så er det jo ikke meriterende i disse konkurrencetider med slagsmål om stillinger og ressourcer. Man skal helst blande sig udenom: „Include me out“, som englænderne siger. Ikke være kontroversiel. Men pæn. Undgå beskyldning for at være meningsautomat, medieluder eller linselus.

Så meget om det selvransagende.

2. Provokationen

Konsekvensen af al denne historikerpænhed, denne tøsedrengeholdning eller fisefornemme tilbageholdenhed er jo, at vi som historikere svigter én - jeg siger udtrykkelig een - af vore samfundsmæssige opgaver, nemlig i nutiden at søge fortidens opsamlede, kollektive erfaring nyttiggjort: Opgaven er, at sørge for at den historiske dimension bliver inddra-

get i den offentlige debat og dermed i grundlaget for de beslutninger, der tages i samfundet.

Jeg er ikke fagimperialist, der ønsker historien inddraget i hvad som helst, når som helst - selv om det kan lyde sådan. Men jeg mener at kunne konstatere, at de fleste, ofte udskældte politikere og de stadigt mere politiserende og karrierejagende embedsmænd fra de yngre årgange stort set er historieløse.

Men i analyse, planlægning og i den nødvendige offentlige debat, de helst er foruden, fordi de tror de ved bedre, overlader vi næsten hele slagmarken til det nutidsfikserede præsteskab af såkaldte eksperter. Det består af økonomerne, juristerne, der ganske vist synes at tabe terræn, politologerne, sågar sociologerne, selv om de p.t. ikke står så højt i kurs. Kort sagt: DJØF'erne og andre halvstuderede røvere, der er uden megen sans for kontinuiteten i et samfunds udviklingsforløb.

Ved udfærdigelsen af ressourcekrævende målsætninger, strategier og handlingsplaner i regering, administration, institutioner i uddannelse og forskning, i erhvervslivets virksomheder og organisationer kaster man sjældent et blik bagud på de lange linier i udviklingen for - om muligt - at nyttiggøre den opsamlede viden og erfaring, der er indhentet under andre vilkår.

I stedet har såkaldte fremtidsforskere, systemplanlæggere, prognosemagere og modelbyggere fra de nyere samfundsvidenskaber delvis overtaget den rolle, som historisk bevidsthed og indsigt tidligere delvis havde som grund-

lag for nutidig og fremtidig handlen.

Der findes seriøse erhvervsledere for storforetagender, der inddrager astrologi, ja Tarok-kort, som en del af grundlaget for deres beslutninger. Ganske vist diskret, ellers ville kursen på deres aktier falde. Men de gør det. Sgu. Vi mangler bare tydingen af kaffegrums som akademisk disciplin i de merkantile uddannelser eller i den såkaldte fremtidsforskning. Men i de merkantile uddannelser har vi heldigvis økonomerne og *deres* prognoser at skyde på. Måske er de i virkeligheden ikke så forskellige fra de professionelle tydere af Tarok-kort og kaffegrums. Økonomerne med deres aksiomatiske videnskab har overtaget rollen som guruer og præsteskab i nutidens planlægning og offentlige samfundsdebat - trods elendigheden af deres prognoser og modeller. Selv om de klogeste af dem ikke forkaster den historiske dimension.

Det lyder som gammelmands, reaktionær snak. Men det er det ikke. Kun brudstykker af en nutidig virkelighed - sat lidt på spidsen. Vi er som historikere selv skyld i denne udvikling - den tiltagende historieløshed.

Og så fra provokationen - eller det der var ment som provokation - til næste punkt.

3. Eksemplerne.

De er mange. Men lad os starte med ypperstepræsterne i administration og planlægning - økonomerne: De dygtige, talstærke, taljonglerende regnedrenge, der kan kvantificere alt for de politiske beslutningstagere (som de selv tilhører) - sågar det, der efter sit væsen ikke kan

kvantificeres.

Økonomerne tror på - ja dyrker - *ratio* og *homo oeconomicus*, hvis adfærd i teorien er forudsigelig. Økonomernes teorier og prognoser, ja al deres aktivitet, hviler på disse to forudsætninger. Og hvis tvivlen overhovedet skulle melde sig i deres sjæle, dækker de sig ind bag deres tredje trosartikel: *Ceteris paribus* - forudsætningen: alt andet lige. Men de tre forudsætninger holder jo ikke.

Rationaliteten er begrænset, fordi informationen hos de handlende aktører jo er asymmetrisk, utilstrækkelig. Det er derfor vi kan rende rundt og snyde hinanden og samfundet - de andre. *Homo oeconomicus* - det økonomiske menneske i renkultur - er en fantasifigur. Den eksisterer ikke i virkeligheden. Menneskers adfærd er jo *også* uforudsigelig. Og endelig: Alt andet er sgu aldrig lige.

Derfor er økonomernes prognoser næsten altid forkerte - selv i dette statistisk gennemlyste, lille land, hvor det er lettere at extrapolere.

Alt det ved vi jo som historikere udmærket. Børnelærdom: Virkeligheden er mere kompliceret. Men det holder vi jo kæft med. Sjældent vover vi at tale disse samfundsvidenskabernes ypperstepræster imod, når de sammen med politologer og andre socialkonstruktivistiske modelbyggere, organiseret i DJØF, analyserer, lægger strategier, udstikker rammer og rådgiver andre, højere politiske beslutningstagere.

Der er sket en DJØFisering, selv om nogle DJØF'ere hårdnakket benægter det: Økonomer og politologer

og deres argumentation *har* i stigende grad fået overladt magten i administration og samfundsdebat, mens juristerne med deres regelstyring og formelle argumentation er trængt i baggrunden. Det betyder snæver mål- og rammestyring med nedskæringer forklædt som effektivitet, strategiplaner, evaluering og lommeregner-mentalitet hos disse bureaukrater - politikernes forlængede arme og talfikserede hjerner.

For så vidt er betegnelsen DJØFisering som noget nyt helt forkert, eftersom de tidligere så dominerende jurister jo altid har været DJØF'ere.

Typisk nok var det en overlæge, der for alvor startede debatten om DJØFisering, dvs. en mand fra en sektor, hvor magten er gledet fra det tidligere så enerådende kittelaristokrati i toppen af hospitalshierarkiet til rene regnedrenge og kassebestyrere - nogle vil foragteligt kalde dem bogholdere - et ellers nyttigt folkefærd.

Min kollega på Handelshøjskolen Niels Åkerstrøm Andersen har skrevet en spændende ph.d. afhandling om forvaltningspolitikens og centralforvaltningens udvikling i Danmark fra 1900 til 1994 - et stykke institutionel historie.

Han konstaterer, at historieløshed præger Finansministeriet, som han har fulgt. Til gengæld har det en forestilling om sin almægtighed. Alt drejer sig om omstilling og omstillingsparathed. Ministeriet er præget af unge ansatte. De bliver i snit to år i ministeriet og sendes videre ud i andre ministerier og styrelser med den holdning, at de ved bedst. Med to års erfaring. For de

repræsenterer magten.

Finansministeriets relativt unge departementschef Anders Eldrup refereres for denne strategi for unge embedsmænd i Slotsholmens centraladministration: „Det gælder om at røre rundt i andedammen. Der skal skabes støj - tingene må ikke stivne - men dermed sker der også det, at erfaringen bliver en blokering, fordi man ikke må blive bundet af det gamle“.

Samme ahistoriske holdning spores på anden måde. Tidligere havde forvaltningen altid det historiske perspektiv med i udredninger og betænkninger. Enhver offentlig redegørelse havde et historisk afsnit. Man betragtede fortiden som et udviklingsforløb - og tænkte ud fra det, dvs. sammen med nutiden og fremtiden. I dag er fremtiden helt løsrevet fra fortiden.

I 1980'erne og 90'erne konstruerer Finansministeriet fremtidshorisonter - *scenarier* som det hedder på management-dansk. Det ene efter det andet. Alt defineres ud fra ledelse, økonomi og organisation. Fortiden og den kollektive erfaring er droppet. Indflydelsen fra det mægtige og historieløse Finansministerium breder sig til andre dele af centraladministrationen.

Dernæst dette: I den graserende nyliberalistiske bølge, der har grebet både fædrelandet og Socialdemokratiet - med den ukritiske dyrkelse af markedet, med udlicitering, privatisering og især profitjagt, hvor det gælder om at rage mest muligt til sig på bekostning af andre så hurtigt som muligt - i denne Adam Smith-dyrkelse har de nyliberalistiske økonomer og politikere

glemt, at samme Smith havde moralfilosofien som udgangspunkt. Og at han næppe ville kunne acceptere f.eks. Anders Fog Rasmussens udlægning af sit budskab i bogen *Fra socialstat til minimalstat* fra 1993. I den moderne, ultraliberalistiske dyrkelse af Smith og markedet mangler denne dimension - den historiske og moralfilosofiske. Undtagen hos enkelte konservative som den begavede Per Stig Møller.

Det store udredningsarbejde om magten i Danmark - magtudredning til et halvt hundrede million kr. - er helt domineret af DJØF'erne, af økonomer og politologer. Der sidder ganske vist en udmærket historiker i den centrale gruppe - endda en kvindelig historiker. Enkelte historikere er også med på delprojekter. Men hele projektet er domineret af økonomer og politologer fortrinsvis fra Århus og omegn. Den historiske dimension i udviklingen omkring magten i Danmark er underprioriteret.

Og endelig fra mit eget snævre fagområde: En meget stor del af de skandaler og fejltrin, som har ramt dansk erhvervsliv de seneste år er gentagelser, der skyldes uvidenhed og negligering af historisk erfaring. Mangel på kontrol - eller rettidig omhu, som gamle A. P. Møller formulerede det - for voldsom ekspansion på ufuldstændigt kapitalgrundlag (som Nordisk Fjer og Hafnia-Baltica-sagerne), dispositioner hvilende på utilstrækkelig analyse og viden (som Superfos' ekspansionsforsøg i USA) eller stædig fastholden ved produkter, procedurer og personer, dvs. mangel på innovation (som ØK fra

1980 og fremefter). Eller den populære sport manipulation af regnskaber og regnskabstal. Et enkelt mere bastant eksempel: Knud Lauritzens forretnings-testamente fra april 1977 opsummerede et langt livs konkrete erfaringer og opstillede nogle enkle principper. Efter hans pludselige død i maj 1978 forsynede hans efterfølgere sig mod næsten alle disse principper - og JL Gruppen var ved at gå ned i begyndelsen af 1980'erne.

Kort udtrykt: Erhvervsledere er så optaget af nutid og fremtid, at de overser den viden og de ressourcer, der reelt ligger i deres virksomheders udvikling i fortiden. De ressourcer kan være nok så værdifulde for virksomhedsledere som dyre MBA-uddannelser på prestigefyldte Business Schools i udlandet eller kostbare managementkurser udbudt af skiftende mode-guruer eller fuseraster.

4. En slags konklusion

Når historiefaget har mistet position i samfund og den offentlige debat og dermed som en del af grundlaget for beslutninger i nutiden for fremtidens udvikling, så er det i høj grad vor egen skyld. Vi ytrer os, når det gælder vort eget frimærkestore specialfelt, men holder os tilbage fra den bredere samfundsdebat.

I stedet har vi overladt næsten hele slagmarken til det nutidsfikserede præsteskab af folk fra specielle samfundsvidenskaber, især dem fra kronvidenskaben økonomi - og andre halvstuderede røvere - folk uden sans for kontinuiteten i et samfunds udvikling. Vi har forsømt vor rolle som ét af alternativerne til den økonom-domine-rede debat. Og uden grund, hævder jeg.

For - lad os nu ikke være så beskedne - vi har en helhedstilgang til analysen af problemerne, ikke kun den énøjede specialists. Vi har adgang til fortidens ophobede viden og erfaringer. Kan vi udnytte og viderebringe dem? Det er nødvendigt. For her er den blinde plet hos nutidens historieløse beslutningstagere.

Kort sagt: Vi historikere er jo de bedste - sammenlignet med næsten alle de andre. Vi har i hvert fald mulighed for at være de bedste - hvis vi bruger vor viden og kunnen - og tør bringe den frem på rette tid og sted.

Men samtidig skal vi huske denne advarsel fra den afdøde russiske middelalderhistoriker Vassily Klinchesky: „History teaches nothing - but only punishes for not learning“. Tumberne - de historieløse - har fattet første del af denne advarsel, og taget den bogstaveligt. Men ikke den sidste.